

ЕКСПЕРТНИЙ СТИЛЬ ЯК ЮРИДИЧНА АРГУМЕНТАЦІЯ

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2025-13.05>

АНАТОЛІЙ ПАВЛЮК

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії права та прав людини*

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича, Україна

a_pavliuk@chnu.edu.ua

ORCID: 0009 0006 8166 888X

Анотація. У статті йдеться про відношення між експертним стилем як похідною від реляційної техніки, юридичною методикою і теорією юридичної аргументації, репрезентованою передусім теорією юридичного дискурсу Р. Алексі.

Мета статті – сформулювати тезу про особливий випадок, зокрема, як твердження про те, що експертний стиль – це особливий випадок юридичної аргументації. Для досягнення поставленої мети розглядаються такі питання: визначення тези про «особливий випадок Р. Алексі»; визначення теорії експертної аргументації; характеристика експертного стилю як особливого випадку юридичної аргументації.

У першому випадку констатується, що теза Р. Алексі про особливий випадок як твердження, що юридичний дискурс є особливим випадком загального практичного дискурсу, може бути застосована за аналогією для формулювання твердження, що експертний стиль є особливим випадком (загальної) юридичної аргументації. Водночас не заперечується, що експертний стиль є особливим випадком реляційної техніки.

У другому випадку реляційна техніка та/або експертний стиль узагальнюються до поняття експертної аргументації й теза про особливий випадок формулюється *mutatis mutandis* як твердження, що експертна аргументація – це особливий випадок юридичної аргументації.

У третьому випадку показано, що доповнений нормотeorетичний базис теорії юридичного дискурсу Р. Алексі дає змогу побудувати оригінальну теорію експертної аргументації. Така теорія – це особливий випадок теорії юридичної аргументації. У статті згадується ідея норм для вирішення Є. Ерліха.

У підсумку стверджується, що експертний стиль потрібно розуміти не тільки як особливий випадок реляційної техніки, а й передусім як особливий випадок юридичної аргументації (юридичного дискурсу).

Ключові слова: теза про особливий випадок; дискусія про юридичні методи; реляційна техніка; юридичний дискурс; експертна аргументація; нормотeorетичний базис; внутрішнє і зовнішнє виправдання; норми для вирішення.

EXPERTISE STYLE AS LEGAL ARGUMENTATION

UDC 340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2025-13.05>

ANATOLII PAVLIUK

Candidate of Legal Sciences,

Assistant Professor, Department of Theory of Law and Human Rights

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

a.pavliuk@chnu.edu.com

ORCID: 0009 0006 8166 888X

Abstract. The article under studies deals with the issue of relationship between the expertise style as juridical methodology generated by relational technique and the theory of legal argumentation represented by R. Alexy's theory of legal discourse.

The purpose of the article is to outline the special case thesis, in particular, as a statement that the expertise style is a special case of legal argumentation. In order to achieve this goal, it is essential to turn to the following three issues: 1. what is R. Alexy's special case thesis; 2. what is the theory of the expertise argumentation; 3. in which way does the expertise style appear as a special case of legal argumentation.

In terms of the first issue, the article claims that R. Alexy's special case thesis as a statement about legal discourse being a special case of general practical discourse may *similarly* be applied to the statement that the expertise style is a special case of (general) legal argumentation. At the same time, the expertise style is *not* denied to be a special case of relational technique.

In terms of the second issue, the concepts relational technique and / or the expertise style *are broadened* to the notion of the expertise argumentation. Consequently, the special case thesis may be articulated *mutatis mutandis* as a statement that the expertise argumentation is a special case of legal argumentation.

In terms of the third issue, the article reveals that the supplemented theoretical basis of norms of R. Alexy's theory of legal discourse, as well as offered by J. Wróblewski division into inner and outer justification make it possible to develop a original theory of legal argumentation. Such a theory is a special case of the theory of legal argumentation. In addition, the article contains a reference to E. Ehrlich's idea of norms for decisions.

In conclusion, the article emphasizes that the expertise style *should be viewed* not only as a special case of relational technique, but also as a special case of legal argumentation (legal discourse).

Key words: the special case thesis; relational technique; discussion on legal methods; legal discourse; expertise argumentation; theoretical basis of norms; inner and outer justification; norms for decision.

У 1978 році вийшла друком дисертаційна монографія Роберта Алексі «Теорія юридичної аргументації: теорія раціонального дискурсу як теорія юридичного обґрунтування» [1], однією з основних ідей якої є так звана теза про особливий випадок, тобто твердження про те, що юридичний дискурс є особливим випадком загального практичного дискурсу. Ця книга репрезентує новий методологічний напрям, розвиток якого якраз і розпочинається в 70-ті роки XX століття. Наприкінці XIX століття, тобто приблизно за 100 років до того, у Німеччині виникає юридична методика, яка сьогодні називається експертним стилем. Цей стиль може вважатися особливим випадком реляційної техніки, зародження якої ховається в пізньому Середньовіччі. У наші дні юридична аргументація й експертний стиль усе ще розвиваються не тільки в Україні, а й у Німеччині як майже самостійні методологічні явища. Тому пошук відповіді на питання про те, як їх зблизити, окреслює актуальну для дослідження тему.

Отже, і в Німеччині, і в Україні поєднання юридичної аргументації й експертного стилю є проблемою, яка чекає на розв'язання. Це спонукає опиратися на публікації, які майже не перетинаються. Так, питаннями юридичної аргументації займаються такі автори, як Р. Алексі, Г.-Й. Кох, Г. Рюссманн, У. Нойманн, Є. Врублевський, Т. І. Дудаш, Н. А. Гураленко, С. І. Максимов, О. О. Уварова, С. П. Рабінович та багато інших. Питання експертного стилю цікавлять – безпосередньо чи опосередковано – таких дослідників, як Г. Даубеншпек, К.-Ф. Штукенберг, Є. Ерліх, П. Катко, В. В. Трутень, Р. А. Майданик, О. Г. Степенюк, С. В. Савчук, В. Г. Савчук, О. В. Настасійчук та інші. Остання проблематика була предметом і нашого дослідження матеріально-правового відведення, тобто абсолютних правозаперечних норм. Ці норми прямо стосуються експертного стилю. Проте раніше ми під час аналізу опиралися переважно на модальну логіку, а не на теорію аргументації.

Мета статті – сформулювати тезу про особливий випадок, зокрема, як твердження про те, що експертний стиль – це особливий випадок юридичної аргументації. Для досягнення поставленої мети потрібно розглянути три питання, а саме: 1) що таке теза про особливий випадок Р. Алексі; 2) що таке теорія експертної аргументації; 3) як, власне, експертний стиль виявляється особливим випадком юридичної аргументації.

1. У «Теорії юридичної аргументації ...» Р. Алексі (про філософію права Р. Алексі див. [2]), яка складається з трьох частин [3, с. 51, 219, 259], теза про особливий випадок аналізується в третій частині, яка також називається «Теорія юридичної аргументації». Дві інші частини мають заголовки «До деяких теорій практичного дискурсу» і «Проект теорії загального раціонального практичного дискурсу». Викладена структура вже дає доволі ясне уявлення про згадану тезу, якщо подумки замінити словосполучення «теорія юридичної аргументації» на «теорію юридичного дискурсу»: практична аргументація (практичний дискурс) має загальний характер, а юридична аргументація (юридичний дискурс) – особливий. Така заміна цілком відповідає змісту третьої частини, у якій ідеться знову про три проблеми, а саме: про «Юридичний дискурс як особливий випадок загального практичного дискурсу», «Основні риси юридичної аргументації» та «Юридичний і загальний практичний дискурс».

Далі ми обмежимося рубрикою про «Юридичний дискурс як особливий випадок загального практичного дискурсу», яка складається, зі свого боку, з таких субрубрик, як «Види юридичних обговорень», «Теза про особливий випадок» і «Перехід до теорії юридичної аргументації». Зауважимо, що

в 1991 році вийшло друге видання «Теорії» Р. Алексі [3]. Це видання стереотипне, тобто воно відтворює перше видання, проте містить наприкінці доповнення «Відгук на деяких критиків» [3, с. 399]. Подальші перевидання є також стереотипними й повторюють друге видання, тому ми цитуємо за виданням 1991 року. Потрібно розуміти, що номери цього видання збігаються з номерами наступних видань, а також, за винятком доповнення, з першим виданням.

Так, Р. Алексі вважає, що питання, що таке юридична аргументація, на відміну від загальної практичної аргументації, є одним із центральних питань теорії юридичного дискурсу, адже юридична аргументація характеризується визначеною зв'язаністю чинним правом. Це одна з найважливіших відмінностей між юридичною та загальною практичною аргументацією. У юридичному обговоренні дискутуються не всі питання, воно відбувається в умовах обмежень. Розмір і види обмежень є дуже неоднаковими в різних формах. Найвільнішою є юридично-наукова дискусія. Більшість обмежень мають значення в судовому процесі. Тут ролі розподілені нерівномірно, участь, скажімо, обвинувачуваного не є добровільною, а обов'язок говорити правду обмежений. Така процедура аргументації обмежена в часі й регламентована процесуальними кодексами. Сторони можуть орієнтуватися на свої інтереси. Інші форми можуть бути поміщені, що стосується розміру різного роду обмежень, між цими екстремами [3, с. 262].

Теза, що юридичний дискурс є особливим випадком загального практичного дискурсу, обґрунтована в Р. Алексі тим, що (1) у юридичних дискусіях ідеться про практичні питання, тобто про те, що потрібно робити або від чого потрібно утримуватися, і що (2) про ці питання дискутують із претензією на правильність. Про особливий випадок іде мова, тому що юридична дискусія (3) відбувається за обмежувальних умов згаданого роду [3, с. 263].

Р. Алексі констатує, що ядро тези про особливий випадок полягає в тому, що також у юридичних дискурсах висувається претензія на правильність, але ця претензія інакше, ніж претензія на правильність загального практичного дискурсу, стосується не того, що відповідне нормативне висловлення є просто розумним, а тільки того, що воно може бути розумно обґрунтоване в рамках чинного правового порядку [3, с. 272].

Парафразувати й узагальнити сказане Р. Алексі можна таким чином: незважаючи на те що в юридичному дискурсі має місце обмеження чинним правом, юридичний дискурс є особливим випадком загального практичного дискурсу, оскільки в ньому також ідеться про практичні питання, тобто про питання, яка поведінка є дозволеною, обов'язковою чи забороненою. Відношення між загальним практичним дискурсом і юридичним дискурсом аналогічне логічному відношенню між загальноствердними і частковоствердними судженнями.

Саме завдяки такому узагальненню можна констатувати, що теза Р. Алексі про особливий випадок як твердження про те, що юридичний дискурс є особливим випадком загального практичного дискурсу, може бути застосована за аналогією для формулювання твердження про те, що **експертний стиль є особливим випадком (загальної) юридичної аргументації**. Водночас *не* можна заперечувати, що експертний стиль є особливим випадком реляційної техніки.

Спочатку розглянемо останнє положення-негацію (п. 2), а пізніше, в пункті 3, – положення про аналогію. В обох випадках ми переформулюємо початковий варіант нашої тези про особливий випадок. Це дає змогу зрозуміло сформулювати три версії такої тези.

2. Реляційна техніка – це методика формування реляції, яка стандартно може складатися з реферату, вступу і присуду [4; 5]. Оскільки реферат як такий мав практичне значення тільки в рамках письмового судового процесу, а сьогодні судовий процес усний, то достатньо взяти до уваги тільки вступ і, можливо, присуд. Вступ – це комплексний (процесуально- й матеріально-правовий) експертний висновок, який міг складати суддя-доповідач під час колегіального розгляду судової справи. Присуд – це судові рішення. Експертний стиль – це методика складання студентом експертного висновку, проте не комплексного, а тільки матеріально-правового [6; 7]. Отже, істотна відмінність між експертним висновком-вступом і просто експертним висновком має меріологічний характер: вступ складається з двох частин, а просто експертний висновок – з однієї частини. З точки зору логіки це означає, що реляційна техніка має загальний характер, а експертний стиль – частковий або особливий. Це пояснюється логічним законом зворотного відношення обсягу й змісту поняття. Оскільки обсяг поняття реляційної

техніки, як показано, більший, то зміст цього поняття буде загальним і навпаки. Отже, з погляду традиційної логіки експертний стиль є особливим випадком реляційної техніки.

Відволікаючись від логіки та звернувши увагу на історію реляційної техніки й експертного стилю, можна також дійти подібного висновку. Так, спочатку варто зауважити, що, як зазначає дослідник історії експертного стилю К.-Ф. Штукенберг, історія експертного стилю ще не написана й багато чого перебуває в потемках [8, с. 168]. Проте відомо, що своє походження форма експертного висновку має, схоже, у реляційній техніці колишніх Рейхсгеріхів, Райхскамергеріхта й Рейхсгофрата. Така техніка може вважатися попередницею реляційної техніки, яка ще сьогодні вивчається в Німеччині, хоча і йдучи на спад, на юридичній підготовчій практиці. Мова йде про як простий, так і доцільний організаційний захід для поділу праці в колегіально укомплектованих органах, які ухвалюють вирок: справа, яка вирішується в колегії, готується одним або двома доповідачами (референтами) і пропонується іншим так, щоб вони були здатні ухвалити щодо неї обґрунтоване рішення. Ця призначена для колег доповідь (реляція) дотримувалася певної схеми, у якій потрібно було викладати релевантні питання. Складовою частиною цих реляцій були – оформлена за правилами класичної риторики – доповідь справи (*species facti*) з історією процесу й витягом із документів та експертний висновок, який містить пропозиції й структурований акціонно-юридично, отже, запитував про позовні вимоги, про конклюдентність (*Schlüssigkeit*), доведення й заперечення (*quae sit actio? an sit fundata? an sit probata? an sit exceptione elisa?*) [8, с. 169–170].

До цього варто додати, що згадані вище суди засновуються незадовго до 1500 року, тоді як експертний стиль виникає, на думку К.-Ф. Штукенберга, на яку ми імпліцитно посилалися вище, наприкінці XIX століття: «В університетах експертний стиль сьогоdnішнього типу тим часом увійшов у вжиток не раніше ніж наприкінці XIX століття й досягнув свого домінування тільки у XX столітті» [8, с. 174]. Домінує він і нині, у XXI столітті. Викладене дає змогу сказати, що і в історичному плані експертний стиль є особливим випадком реляційної техніки.

Усе це підводить нас до питання, як на основі такого принаймні двоякого базису, тобто або реляційної техніки й експертного стилю, або тільки експертного стилю, можна здійснити узагальнення до рівня експертної аргументації?

Обмежимося тільки експертним стилем. Ми вже констатували, що експертний стиль – це особливий випадок (загальної) юридичної аргументації. Тому достатньо показати, що експертний стиль являє собою експертну аргументацію. Для цього потрібно сказати, що експертний стиль ґрунтується на теорії основних норм, основи якої заклав Б. Віндшайд [9; 10]. Ця теорія дає змогу застосовувати основні норми, до яких належать правообґрунтовальні й два типи правозаперечних норм (абсолютні й відносні правозаперечні норми), у певній послідовності, а саме: спочатку правообґрунтовальні норми, а потім абсолютні правозаперечні й ще далі відносні правозаперечні норми. Зрозуміло, що це не що інше, як аргументація «за» і «проти». Оскільки вона має місце в процесі складання експертного висновку в експертному стилі, то такий стиль може називатися «експертною аргументацією».

Нічого не змінилося б і тоді, коли ми взяли б до уваги й реляційну техніку, й експертний стиль. Нам потрібно було б опиратися на сказане вище Штукенбергом про відношення доведення та заперечення, проте, можливо, із застереженням про можливу редукцію, зважаючи на окреслений вище комплексний характер вогуму.

Отже, реляційна техніка й/або експертний стиль можуть бути *узагальнені* до поняття експертної аргументації, а наша теза про особливий випадок може бути сформульована *mutatis mutandis* як твердження, що **експертна аргументація – це особливий випадок юридичної аргументації**.

3. Друга версія тези про основний випадок потрібна, щоб на лівому й правому боці визначення мали місце ідентичні поняття. Тепер нічого не заважає додати з обох боків слово «теорія» й говорити про теорію експертної аргументації й теорію юридичної аргументації.

Існує два способи побудувати теорію експертної аргументації, причому тільки в одному випадку можна позитивно говорити про особливий випадок. Ідеться про те, що традиційний експертний стиль, а також і реляційна техніка мають герменевтичну природу й орієнтуються на поняття сенсу. Якщо в процесі узагальнення, про який ішлося вище, зберегти таку природу, то теорія експертної аргументації навряд чи зможе вважатися особливим випадком теорії юридичної аргументації. Хоча це й не виключено в деяких випадках, проте було б доволі сумнівною справою.

Тому потрібно піти іншим шляхом, а саме шляхом якомога більшого запозичення негерменевтичних аспектів теорії юридичної аргументації, яка орієнтована не стільки на поняття сенсу правової норми, скільки, як уже згадано в іншому контексті, на поняття претензії на правильність правової норми.

З таких аспектів виділимо два, а саме: нормотeorетичний базис теорії юридичного дискурсу Р. Алексі [11, с. 71–104].

У першому випадку потрібно врахувати, що нормотeorетичний базис теорії юридичного дискурсу – це не що інше як нормотeorетичний базис субсумції та зважування, а також порівняння випадків, або аналогії. Так, на думку Р. Алексі, нормотeorетичний фундамент, з одного боку, субсумції, а з іншого боку, зважування утворює розрізнення правил і принципів. Правила – це норми, які дефінітивно щось велять. Вони є *дефінітивними веліннями*. Більшість правил постановляють дещо для випадку, що виконані певні умови. Вони є умовними нормами. Але правила можуть набирати й категоричної форми. Прикладом була б абсолютна заборона тортур. Вирішально, що тоді, коли правило чинне й застосовне, то дефінітивно велено робити точно те, що воно вимагає. Якщо це робиться, то правило виконане; якщо це не робиться, то правило не виконане. Тому правила – це норми, які завжди можуть бути тільки або виконані, або не виконані. Усупереч цьому принципи – це норми, які велять, щоб щось було реалізовано стосовно фактичних і правових можливостей якомога вищою мірою. Принципи є згідно з цим *веліннями оптимізації*. Як такі вони характеризуються тим, що можуть бути виконані різною мірою та що велена міра їх виконання залежить не тільки від фактичних, а й від правових можливостей. Правові можливості істотно визначаються, крім правил, зворотними принципами [13, с. 771–772].

Таке загальне уявлення докладно конкретизується Р. Алексі, проте ми зупинимось тільки на питанні про одну прогалину раціональності, яка має при цьому місце. Ідеться про те, що поділ норм на правила та принципи, як і будь-який суворий поділ на дві частини, випускає з поля зору феномени, про які не можна сказати, до якої категорії їх потрібно зарахувати. Так, у нашому випадку деякі норми за певних умов могли б уважатися правилом, а за інших – принципом.

Це призводить до потреби доповнити нормотeorетичний базис Р. Алексі третім елементом. На роль такого третього елемента найкраще підходить поняття хитких норм Г.-Й. Коха й Г. Рюссманна. Так, Г.-Й. Кох наштотхнувся на п'ять класів випадків, у яких наявна неясність стосовно правил використання або – як теж можна сказати – семантичних правил вислову: багатозначність, хиткість, пористість, ціннісні поняття й диспозиційні поняття [14, с. 41–55]. Нас буде цікавити тільки поняття хиткості, яке є основною для формування поняття хитких норм.

Г.-Й. Кох стверджує, що неясність про застосовність закону часто-густо впливає з хиткості численних законних понять. Хиткість наявна тоді, коли міродатні для використання вислову семантичні правила недостатні для того, щоб можна було вирішити про застосовність чи незастосовність вислову в кожному випадку. Хиткість може бути наявною, незважаючи на ясність міродатних семантичних правил [14, с. 43].

Застосування хитких висловів призводить до такої ситуації: стосовно деяких предметів можна ясно вирішити, що до них можна застосувати відповідний вислів (позитивні кандидати); до деяких інших вислів так само, безсумнівно, не може бути застосований (негативні кандидати); насамкінець залишається клас предметів, стосовно яких не можна вирішити про застосування чи незастосування (нейтральні кандидати). Отже, хиткі вислови – це вислови, для яких існують нейтральні кандидати [14, с. 43].

Свої міркування Г.-Й. Кох пояснює на прикладі вжитку слова «людина» (Mensch) у юридичному контексті. Так, на його думку, для застосування цього слова, мабуть, безсумнівно, були звичними такі семантичні правила:

F_1 : Людина – це жива істота, яка повністю покинула утробу людської матері.

F_2 : Не як людину варто позначати плід людської матері до початку перших переймів.

У всіх випадках, у яких була наявною умова, виражена в F_1 або F_2 , рішення про застосовність предиката «людина» було однозначно можливим. Натомість під час процесу народження обидві умови (F_1 і F_2) не реалізуються. Отже, семантичні правила не дають змоги вирішити про застосовність предиката «людина» під час процесу народження. Людське потомство є нейтральним кандидатом вислову «людина» під час процесу народження згідно з інсинуйованим нами тут мововжитком [14, с. 44].

Теорія Г.-Й. Коха цікава потенціалом для узагальнення не тільки проблеми хиткості як такої, а й інших згаданих вище проблем. Саме в такій узагальненій формі хиткі норми можуть уважатися доповненням нормотеоретичного базису Р. Алексі. Проте це предмет для спеціального дослідження.

У Р. Алексі нормотеоретичний базис тісно сполучений із формами або операціями правозастосування, тобто із субсумцією, зважуванням, а також аналогією (порівнянням випадків) [15; 16]. Такий підхід має як переваги, так і недоліки. До недоліків належить те, що згадані форми або операції містять деякі імпліцитні елементи, які потребують експлікації. Ідеться про іншу можливість, якою користується й Р. Алексі, а саме про залучення для аналізу нормотеоретичного базису запропонованого Є. Врублевським поділу так званого виправдання на внутрішнє і зовнішнє.

Так, Р. Алексі в статті «Логічний аналіз юридичних рішень» (уперше опубліковано в 1980 році) зазначає, що можна розрізняти два аспекти обґрунтування юридичних присудів: *внутрішнє виправдання*, у якому йде мова про те, чи впливає присуд із наведених для обґрунтування положень, і *зовнішнє виправдання*, предметом якого є істинність, правильність або акцептабельність засновків внутрішнього виправдання.

Зовнішнє виправдання можна називати з деяким правом властивим полем юридичної аргументації або юридичного дискурсу. Тому йому має приділятися основна увага будь-якої теорії юридичної аргументації. Проте виводити із цього те, що внутрішнє виправдання є неважливим або має лише технічне значення, було б помилковим висновком. За допомогою нього фіксується предмет і якоюсь мірою також структура зовнішнього виправдання [12, с. 17–18].

Цікаво, що в цій статті Р. Алексі посилається на Є. Ерліха як на автора, який дає змогу побудувати в рамках дискусії про юридичні методи нову теорію принципів: норми для вирішення Є. Ерліха – це, на думку Р. Алексі, результат зважування принципів [12, с. 33; 17, с. 97]. Так ідеї ранньої соціологічної юриспруденції отримали нове життя в теорії юридичної аргументації.

Отже, ми показали, які елементи теорія експертної аргументації передусім може запозичити з теорії юридичної аргументації. Ідеться про нормотеоретичний базис і поділ на зовнішнє і внутрішнє виправдання.

Усе це демонструє те, що доповнений нормотеоретичний базис теорії юридичного дискурсу Р. Алексі, а також запропонований Є. Врублевським поділ на внутрішнє і зовнішнє виправдання дають змогу побудувати оригінальну теорію експертної аргументації. У такому разі **теорія експертної аргументації – це особливий випадок теорії юридичної аргументації**.

У підсумку можна стверджувати, що експертний стиль *потрібно розуміти* не тільки як особливий випадок реляційної техніки, а й передусім як особливий випадок юридичної аргументації.

Водночас можна навести й ще два інші варіанти тези про особливий випадок, а саме: експертна аргументація, по-друге, – це особливий випадок юридичної аргументації, теорія експертної аргументації, по-третє, – це особливий випадок теорії юридичної аргументації.

Подальше дослідження питання про відношення теорії експертної аргументації й теорії юридичної аргументації можливе в напрямі побудови теорії хитких норм у широкому сенсі на основі теорії хитких норм у вузькому сенсі Г.-Й. Коха та Г. Рюссманна.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Alexy R. Theorie der juristischen Argumentation : die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1978. 396 S.
2. Максимов С. І. Філософія права Роберта Алексі. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія»*. 2016. № 1(28). С. 89–97.
3. Alexy R. Theorie der juristischen Argumentation die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung. 2. Aufl. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1991. 435 S.
4. Daubenspeck H. Referat, Votum und Urtheil eine Anleitung für praktische Juristen im Vorbereitungsdienst. Berlin : Vahlen, 1884. VIII, 146 S.
5. Schneider E. Ein Schema zum Aufbau der Relation. *JuristenZeitung*. 19. Jahrg. Nr. 23/24 (11. Dezember 1964). S. 755–758.
6. Schaller J.-M. Die Anspruchsmethode. *AJP/PJA*. 2011. № 1. S. 3–17.
7. Duttge G. Vom Sinn des Gutachtenstils. *Zeitschrift für Didaktik der Rechtswissenschaft* 7. 2020. № 2. S. 75–91.
8. Stuckenberg C.-F. Der juristische Gutachtenstil als cartesische Methode. Georg Freund et. al. (Hrsg.): Grundlagen und Dogmatik des gesamten Strafrechtssystems. FS für W. Frisch. Berlin : Duncker & Humblot, 2013. S. 165–186.

9. Windscheid B. Die Actio des römischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts. Düsseldorf : Buddeus, 1856. IV, 238 S.
10. Трутенъ В. В. Правіжний склад та принцип матеріальної експертизи. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 2. С. 277–287.
11. Alexy R. Theorie der Grundrechte. Baden-Baden : Nomos-Verlagsgesellschaft, 1985. 548 S.
12. Alexy R. Die logische Analyse juristischer Entscheidungen. *Alexy R. Recht, Vernunft, Diskurs : Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt am Main, 1995. S. 13–51.
13. Alexy R. Die Gewichtsformel. *Gedächtnisschrift für Jürgen Sonnenschein*. 22. Januar 1938 bis 6. Dezember 2000 Jickeli, Joachim. Berlin, 2003. S. 771–792.
14. Koch H.-J. Die juristische Methode im Staatsrecht. Über Grenzen von Verfassungs- und Gesetzesbindung – Seminar. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1977. 560 S.
15. Alexy R. On balancing and subsumption: A structural comparison. *Ratio Juris*. 2003. Vol. 16. Iss. 4. P. 433–449.
16. Alexy R. Zwei oder drei? Stamm J. Festschrift für Helmut Rüßmann. Saarbrücken : juris, 2013. S. 3–15.
17. Ehrlich E. Grundlegung der Soziologie des Rechts. München Leipzig : Duncker & Humblot, 1913. 409 S.

REFERENCES

1. Alexy, R. (1978). Theorie der juristischen Argumentation : die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung. Frankfurt am Main ; Göttingen : Suhrkamp.
2. Maksymov, S. I. (2016). Filosofiia prava Roberta Aleksi. *Visnyk NluU imeni Yaroslava Mudroho*. Serii: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia, 1(28), 89–97.
3. Alexy, R. (1991). Theorie der juristischen Argumentation die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung. 2. Aufl. Frankfurt am Main : Suhrkamp.
4. Daubenspeck, H. (1884). Referat, Votum und Urtheil eine Anleitung für praktische Juristen im Vorbereitungsdienst. Berlin : Vahlen.
5. Schneider, E. (1964) Ein Schema zum Aufbau der Relation. *JuristenZeitung*, 19. Jahrg., Nr. 23/24 (11. Dezember 1964), 755–758.
6. Schaller, J.-M. (2011). Die Anspruchsmethode. *AJP/PJA*. № 1, 3–17.
7. Duttge, G. (2020). Vom Sinn des Gutachtenstils. *Zeitschrift für Didaktik der Rechtswissenschaft* 7, № 2, 75–91.
8. Stuckenberg, C.-F. (2013). Der juristische Gutachtenstil als cartesische Methode. Georg Freund et. al. (Hrsg.): Grundlagen und Dogmatik des gesamten Strafrechtssystems. FS für W. Frisch. Berlin, Duncker & Humblot.
9. Windscheid, B. (1856). Die Actio des römischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts. Düsseldorf : Buddeus.
10. Truten, V. V. (2012). Pravizhnyi sklad ta pryntsy materialnoi ekspertyzy. *Filosofiia prava i zahalna teoriia prava*. № 2, S. 277–287.
11. Alexy, R. (1985). Theorie der Grundrechte. Baden-Baden : Nomos-Verlagsgesellschaft.
12. Alexy, R. (1995). Die logische Analyse juristischer Entscheidungen. Alexy R. Recht, Vernunft, Diskurs : Studien zur Rechtsphilosophie. Frankfurt am Main, S. 13–51.
13. Alexy, R. (2003). Die Gewichtsformel. *Gedächtnisschrift für Jürgen Sonnenschein* : 22. Januar 1938 bis 6. Dezember 2000. Berlin, S. 771–792.
14. Koch, H.-J. (1977). Die juristische Methode im Staatsrecht. Über Grenzen von Verfassungs- und Gesetzesbindung – Seminar. Frankfurt am Main : Suhrkamp.
15. Alexy, R. (2003). On balancing and subsumption: A structural comparison. *Ratio Juris*. Vol. 16. Iss. 4. P. 433–449.
16. Alexy, R. (2013). Zwei oder drei? Stamm J. Festschrift für Helmut Rüßmann. Saarbrücken : juris, S. 3–15.
17. Ehrlich, E. (1913). Grundlegung der Soziologie des Rechts. München Leipzig : Duncker & Humblot.

Дата надходження статті: 15.06.2025

Дата прийняття статті: 15.07.2025

Опубліковано: 22.09.2025